

Mánudaginn 15. febrúar 1971.

Nr. 130/1970. **Jón Ingibersson**

(Guðjón Steingrímsson hrl.)

gegn

**Útvegsbanka Íslands og**

(Grétar Haraldsson hdl.)

**Protabúi Friðriks Jörgensens til réttargæzlu**

(Guðmundur Pétursson hrl.).

**Dóminn skipuðu hinir reglulegu dómarar Hæstaréttar.**

Umsýsla. Gjaldþrot. Sératkvæði.

### **Dómur Hæstaréttar.**

Áfrýjandi hefur skotið máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 3. júlí 1970 og krafizt þess, að stefnda verði dæmt að greiða honum kr. 117.938.38 með 7% ársvöxtum frá 3. febrúar 1967 til greiðsludags og svo málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndi krefst staðfestingar héraðsdóms og málskostnaðar úr hendi áfrýjanda fyrir Hæstarétti.

Af hendi réttargæzlustefnda hefur verið sótt dómþing. Hann gerir engar kröfur.

Áfrýjandi var einn seljenda skreiðarfarms þess, sem Friðrik Jörgensen seldi umsýslusölu og sendur var út með m/s Rangá hinn 2. desember 1966. Friðrik Jörgensen og seljendur, umsýsluveitendur hans, miðuðu við það, að andvirði skreiðarinnar rynni, að undanskilinni umsýslubókun Friðriks og kostnaði, um hlaupareikning nr. 4895 í Útvegsbanka Íslands til seljenda skreiðarinnar, en eigi inn í einkasjóð Friðriks Jörgensens. Friðrik Jörgensen tókst að vísu að ávísanokkrum hluta af andvirði farmsins öðrum en seljendum hans. En eftir standa af skreiðarandvirðinu á téðum hlaupareikningi kr. 745.926.15. Eins og skiptum Friðriks Jörgensens og seljenda skreiðarinnar var háttað, telst fé þetta ekki eiga að renna inn í þrotabúi Friðriks Jörgensens, sem úrskurðaður var gjaldþrota hinn 14. apríl 1967. Að réttum tölum

ber áfrýjanda kr. 117.938.38 af nefndri fjárhæð. Ber því að dæma stefnda til að greiða áfrýjanda kr. 117.938.38 ásamt 2% ársvöxtum frá 3. febrúar 1967 til stefnudags, 17. nóvember 1969, og 7% ársvöxtum frá þeim degi til greiðsludags.

Eftir þessum úrslitum ber að dæma stefnda til að greiða áfrýjanda málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti, sem ákveðst kr. 50.000.00.

#### Dómsorð:

Stefndi, Útvegsbanki Íslands, greiði áfrýjanda, Jóni Ingiberssyni, kr. 117.938.38 ásamt 2% ársvöxtum frá 3. febrúar 1967 til 17. nóvember 1969 og 7% ársvöxtum frá þeim degi til greiðsludags og svo málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti, kr. 50.000.00.

Dóminum ber að fullnægja að viðlagðri aðför að lögum.

#### S é r a t k v æ ð i

##### Magnúsar P. Torfasonar hæstaréttardómara.

Áfrýjandi krafðist þess upphaflega á skiptafundi í þrotabúi Friðriks Jörgensens, að sér yrði greitt utan skuldaraðar úr þrotabúinu fé það á hlaupareikningi nr. 4895 hjá stefnda, er hann krefur sér til handa í máli þessu. Skiptaráðandi synjaði þeirri kröfu með úrskurði 12. febrúar 1969, en með dómi Hæstaréttar 10. nóvember 1969 var sá úrskurður ómerktur, þar sem samkvæmt gögnum, sem lögju fyrir í málinu, hefði áfrýjandi átt að búa málið á hendur stefnda í máli þessu svo og á hendur þrotabúi Friðriks Jörgensens til réttargæzlu og hagsmuna og málið hefði því borið undir hinn reglulega héraðsdómara, en ekki skiptaráðanda.

Stefndi hefur lýst því yfir, að hann vilji ekki í máli þessu bera fyrir sig aðrar ástæður til stuðnings kröfum sínum en aðildarskort.

Réttargæzlustefndi hefur látið sækja þing og lýst því, að

hann telji sig eiganda innstæðunnar á hlaupareikningi nr. 4895, en hann hefur engar kröfur gert í málinu.

Málatilbúnaður áfrýjanda er í samræmi við fyrrgreindan dóm Hæstaréttar. Stefndi verður ekki, eins og hér stendur á, sýknaður vegna þess, að hann sé ekki réttur málsaðili. Ekki er tölulegur ágreiningur um kröfu áfrýjanda né að hlaupareikningsvextir hafi verið 2% á ári á þeim tíma, sem hér skiptir máli. Samkvæmt þessu er ég samþykkur niðurstöðu meiri hluta dómenda.

### **Dómur bæjarþings Reykjavíkur 24. apríl 1970.**

#### **1.0.**

1.1. Mál þetta er þingfest með samkomulagi aðilja 20. nóvember 1969. Munnlegur málflutningur fór fram í máli þessu 16. marz 1970, og var málið dómtekið á þeim degi. Málið var endurflutt 17. apríl s.l. og dómtekið að nýju þann sama dag.

Stefnandi málsins er Jón Ingibersson, Ytri-Njarðvík.

Stefndi er Útvegsbanki Íslands, Reykjavík. Réttargæzlustefndi er þrotabúi Friðriks Jörgensens, en skipti á því búi fara fram í skiptarétti Reykjavíkur.

Dómkröfur stefnanda eru þær, að stefndi verði dæmdur til að greiða honum kr. 117.938.38 með 7% ársvöxtum frá 3. febrúar 1967 til greiðsludags svo og málskostnað að skaðlausu.

Í efnishlið málsins hefur stefndi krafizt algerrar sýknu svo og málskostnaðar úr hendi stefnanda.

Dómkröfur hafa ekki verið gerðar á hendur réttargæzlustefnda, og sjálfur hefur hann engar kröfur gert í málinu.

Sátt hefur verið reynd í máli þessu, en sú viðleitni hefur ekki borið árangur.

1.2. Svo sem nánar verður rakið í 3.1., reisir stefnandi dómkröfur sínar á því, að hann sé eigandi að fjárhæð, sem nemi stefnukröfunni, en þessi fjárhæð sé nú á hlaupareikningi þrotabús Friðriks Jörgensens nr. 4895 við Útvegsbanka Íslands.

Áður en bæjarþingsmál það, sem hér er til meðferðar, var þingfest, gerði stefnandi þær dómkröfur á hendur þrotabúi Friðriks Jörgensens fyrir skiptarétti Reykjavíkur, að honum yrðu greiddar úr þrotabúi utan skuldaraðar kr. 117.938.38 ásamt vöxtum.

Með úrskurði skiptaréttarins, uppkveðnum 12. febrúar 1969, var kröfum stefnanda hrundið. Stefnandi áfrýjaði þeim úrskurði

til Hæstaréttar. Með dómi Hæstaréttar, uppkveðnum 10. nóvember 1969, var sá úrskurður ómerktur.

Í fyrrnefndum dómi Hæstaréttar segir svo m. a.: „Fé það, sem áfrýjandi gerir kröfu til í máli þessu, er hluti þess fjár, sem stendur inni á nefndum hlaupareikningi í Útvegsbanka Íslands. Banki þessi kvaðst fara með vörzlu fjárins á sjálfs sín vegum og sér sjálfum til ávinnings og hagræðis, en eigi fyrir hönd þrotabúsins. Áfrýjandi hefði því að réttu átt að búa mál þetta á hendur Útvegsbanka Íslands og svo á hendur þrotabúi Friðriks Jörgensens til réttargæzlu og hagsmuna. Slíkt mál ber undir hinn almenna héraðsdómara, en ekki skiptaráðanda, sbr. 35. gr. og 90. gr. laga nr. 3/1878. Þar sem tilbúnaður málsins er þannig í ólagi og það er dæmt af óbærum dómara, verður að ómerkja hinn áfrýjaða úrskurð“.

Stefnandi kveðst því í samræmi við nefndan dóm Hæstaréttar hafa nú höfðað mál þetta hér fyrir bæjarþinginu.

Stefndi, Útvegsbanki Íslands, gerði upphaflega þær dómkröfur, að máli þessu yrði vísað frá bæjarþinginu. Studdi hann mál sitt þeim rökum, að fjárhæð sú, sem stæði inni á hlaupareikningi nr. 4895, væri eign þrotabús Friðriks Jörgensens, enda þótt Útvegsbankinn færi með geymslu fjárins í umboði þrotabúsins.

Við hinn munnlega flutnings málsins hinn 16. marz s.l. féll stefndi frá kröfu sinni um frávísun málsins og tók til efnisvarna.

## 2.0.

2.1. Friðrik Jörgensen rak um skeið útflutningsverzlun með sjávarafurðir og tók þá m. a. vörur frá sækjanda til sölumeðferðar. Enginn sérstakur samningur var þeirra á milli um þessi viðskipti, en báðir aðiljar telja þó, að hér hafi verið um umboðssölu að ræða. Útflutningsskjöl um vöruna, þ. á m. farmskírteini, vörureikningur og tryggingarskírteini, voru ávallt gerð í nafni Friðriks Jörgensens eða fyrirtækis hans, en á umbúðum vörunnar voru jafnan auðkenni, sem gáfu framleiðandann til kynna.

Flutningi á fiski í skip var hagað með þeim hætti, að stefnandi fékk skrá um það frá Friðrik Jörgensen, hvaða vörur og hve mikið magn ætti að flytja út með skipinu. Stefnandi annaðist sjálfur flutning farmsins til skips. Var hver bílfarmur færður í svonefnda útskipunarbók, og kvittaði stýrimaður skipsins í bókina fyrir móttöku vörunnar.

Afurðir þær, sem hér um ræðir, fóru á Afríkumarkað. Hinn

erlendi kaupandi var fyrirtækið Khushal (London) Ltd. Friðrik Jörgensen kvaðst sjálfur hafa komið fram gagnvart hinum erlendu kaupendum sem seljandi, en þó með þeim hætti, að hinir erlendu kaupendur hafi fylgzt mjög vel með framleiðslumerki.

Hinn erlendi kaupandi fékk í sinn hlut 2% umboðslaun af útfluttri skreið, en fyrirtæki Friðriks sjálfs tók auk þess yfirleitt 2% í umboðslaun af framleiðanda.

Andvirði seldrar vöru greiddu hinir erlendu kaupendur til Friðriks Jörgensens. Andvirði afurða frá mismunandi aðiljum var oft greitt í einu lagi, enda virðist vörum margra framleiðenda hafa verið blandað saman í vörusendingum til útlanda, ef henta þótti.

Friðrik Jörgensen var í viðskiptum við Útvegsbanka Íslands. Andvirði varnings, sem fluttur hafði verið úr landi, barst á sérstakan hlaupareikning Friðriks Jörgensens hjá Útvegsbankanum, nr. 4895, og var sá reikningur nefndur „bundinn reikningur“. Um það bil 15% af þeirri fjárhæð, sem barst á hinn „bundna hlaupareikning“, voru færð inn á sérstakan reikning Friðriks Jörgensens honum til frjálsrar ráðstöfunar.

2.2. Stefndi máls þessa var í viðskiptum við Landsbanka Íslands. Hinn 12. maí 1964 gerðu Landsbanki Íslands og Útvegsbanki Íslands með sér svofellt samkomulag: „Landsbanki Íslands og Útvegsbanki Íslands hafa gert með sér svofellt samkomulag um greiðsluhætti veðsettra útflutningsafurða (sjávar- og landbúnaðarafurða) og um meðferð andvirðis afurðanna. Eru eðlileg lánaskipti framleiðenda út á afurðirnar háð þeim skilyrðum, að útflytjendur afurðanna fylgi þeim reglum, sem felast í samkomulagi þessu.

Um greiðsluhætti veðsettra útflutningsafurða.

Afurðir, sem bankarnir hafa veð í skv. tryggingabréfum eða afurðalánasamningum og seldar eru erlendum aðiljum og fluttar úr landi, skulu seldar gegn bankaábyrgð eða gegn innheimtu fyrir milligöngu Landsbanka Íslands eða Útvegsbanka Íslands. Telji útflytjandi óhjákvæmilegt að selja afurðirnar með öðru greiðslufyrirkomulagi, hvort heldur sem er með gjaldfresti, í umboðssölu eða gegn innheimtu hjá erlendum banka, þá skal hann leita sérstakrar heimildar hjá þeim banka, sem afurðirnar eru veðsettar.

Um meðferð andvirðis afurðanna.

Þegar greiðsla fyrir veðsettar afurðir berst bönkum, skal andvirði þeirra, að frádregnum áætluðum útflutningskostnaði, greitt

í sérstakan reikning útflytjanda. Innstæðu reiknings þessa má aðeins ráðstafa til greiðslu á skilaverði afurðanna, samkvæmt sölu-reikningi eða annarri slíkri skilagreini útflytjanda með tékkum stíluðum á banka þann, sem afurðirnar eru veðsettar, enda færir bankinn til tekna á viðskiptareikningi veðsala það, sem umfram verður áhvílandi skuldum við bankann. Mismunur á áætluðum og raunverulegum útflutningskostnaði verður jafnaður, þegar hann kemur í ljós“.

Skjöl málsins veita vísbendingu um það, að Friðrik Jörgensen hafi undirgengist að hlíta framangreindum ákvæðum, er hann opnaði hinn „bundna hlaupareikning“ í Útvegsbankanum. Að öðru leyti virðast ekki hafa verið sérstakir samningar milli Friðriks Jörgensens og Útvegsbankans um hlaupareikning þennan.

Ekki var greitt af þessum „bundna hlaupareikningi“, nema gegn ávísunum, útgefnum af Friðrik Jörgensen, yfirstimpluðum með árituninni „til banka vegna afurða“. Þegar framleiðendur innleystu tékka þá, sem Friðrik Jörgensen ávísaði þeim af hinum „bundna hlaupareikningi“, í viðskiptabanka sínum, þá fylgdi tékkum ávallt skilagreini útflytjanda í samræmi við framanritað, og með þeim hætti tryggði bankinn sér greiðslur á þeim veðlánum, sem hvíldu á hinum útfluttu afurðum hverju sinni.

Að öðru leyti verður ekki séð, að bankarnir hafi haft mikið sjálfstætt eftirlit með ráðstöfunum Friðriks Jörgensens á fé því, sem fært var inn á hlaupareikninginn. Til dæmis hélt stefndi greiðslum þeim, sem bárust, hvorki sérgreindum eftir framleiðendum né gerði hann sjálfstæðar athuganir á skilagreinum þeim, sem tékkunum fylgdu, þegar framleiðendum var greitt. Yfirleitt lágu ekki upplýsingar fyrir um það hjá bankanum, hverjir væru eigendur þess varnings, sem greiðsla kom fyrir inn á reikninginn hverju sinni.

Það eftirlit, sem fór fram, virðist hafa verið framkvæmt til að gæta hagsmuna bankanna sem veðhafa. Er raunar svo að sjá, að það hafi orðið til þess, að grunur um misferli komst upp.

Í nóvembermánuði 1966 urðu starfsmenn Útvegsbankans þess varir, að gjaldeyrisskil Friðriks Jörgensens vegna útflutnings gengu ekki sem skyldi. Hinn 23. nóvember 1966 hlutaðist Útvegsbankinn til um, að sérstakur endurskoðandi færi yfir bókhald Friðriks Jörgensens. Skýrslur um þá endurskoðun, sem bárust 9. og 14. desember s. á., leiddu til þess, að Friðrik Jörgensen var kærður til sakadóms Reykjavíkur 22. desember 1966. Hinn 28. janúar 1967 var Útvegsbankanum tilkynnt, að saka-

dómur Reykjavíkur hefði lagt hald á bókhald Friðriks Jörgensens. Að svo komnu máli tilkynnti Útvegsbankinn Friðrik Jörgensen, að ekki yrðu innleystir tékkar á hinn „bundna hlaupareikning“, nema jafnframt væri sýnt fram á, að þeir væru ráðstöfun á andvirði afurða, sem þegar hefði verið greitt inn á reikninginn og eigi ráðstafað.

Samkvæmt þessum fyrirvara voru innleystir fjórir tékkar, þrír útgefnir 6. febrúar 1967, en einn útgefinn 8. marz 1967.

Eftir að reikningnum hafði verið lokað samkvæmt framan-söguð, bárust einnig inn á hann greiðslur erlendis frá, að því er virðist allt fram til 22. marz 1967.

Innstæða á hlaupareikningi nr. 4895 hinn 27. maí 1969 var rúmlega 1.6 milljón króna.

2.3. Hinn 2. desember 1966 var skipað út í m/s Rangá skreiðarsendingu frá Friðrik Jörgensen að verðmæti kr. 2.094.444.10. Í sendingu þessari voru vörur frá Miðnesi h/f, Jóni Sæmundssyni, Heiðari Þorsteinssyni, Útvör h/f, Útgerðarstöð Guðmundar Jónssonar, Fiskiðjunni h/f og Faxafiski h/f og stefnanda máls þessa. Greiðslur fyrir þessa sendingu bárust Útvegsbanka Íslands, og voru þar lagðar inn á hlaupareikning nr. 4895. Voru þær sem hér segir:

|                           |                |
|---------------------------|----------------|
| 7. desember 1966 .. . . . | kr. 605.695.50 |
| 19. janúar 1967 .. . . .  | — 742.882.45   |
| 3. febrúar 1967 .. . . .  | — 745.926.15   |

---

Samtals kr. 2.094.444.10

Eftir að hlaupareikningi nr. 4895 hafði verið lokað, gaf Friðrik Jörgensen út ávísanir á hlaupareikninginn fyrir miklu hærri upphæð heldur en innstæðan á honum nam. Meðal annars gaf Friðrik út ávísanir til framangreindra skreiðarframleiðenda fyrir fjárhæð, sem nam öllu andvirðinu.

Útvegsbankinn neitaði að innleysa þessar ávísanir.

Svo sem áður greinir, var reikningi Friðriks Jörgensens hjá Útvegsbankanum lokað 28. janúar 1967, en síðasta greiðslan fyrir farminn úr m/s Rangá barst inn á hlaupareikninginn 3. febrúar 1967 (þ. e. kr. 745.926.15). Krafa stefnanda er nú við það miðuð, að hin umdeilda fjárhæð, þ. e. kr. 745.926.15, sé sameign hans og hinna sjö annarra útvegsmanna, sem áttu skreiðina í m/s Rangá umrætt sinn, og sé því stefnda skylt að greiða þeim þessa fjárhæð í réttu hlutfalli við eignarrétt þeirra í farminum. Hlutur

stefnanda hafi numið 15.811%, eða kr. 117.938.38 af þeim kr. 745.926.15, sem hafi borizt inn á reikninginn, eftir að honum hafði verið lokað.

Í málinu er ekki um það deilt, að nefndar kr. 745.926.15 sé síðasta greiðsla fyrir farm þann í m/s Rangá, sem ofangreindir sjö aðilar hafi átt. Þá er og óumdeild heimild stefnanda til höfðunar máls þessa og hlutdeild hans í umræddri farmsendingu.

2.4. Stefndi hefur að tilhlutan dómsins látið taka saman skýrslu um eðli hins „bundna hlaupareiknings“ nr. 4895 við Útvegsbanka Íslands, Reykjavík.

Skýrsla þessi er svohljóðandi:

„I. Greiðslur inn á hlaupareikning þennan bárust þannig frá útlöndum:

1. Frá bönkum með tilkynningu (símskeyti og/eða bréf).
2. Friðrik Jörgensen sendi Útvegsbankanum erlenda tékka með beiðni um, að þeir yrðu keyptir og andvirðið lagt inn á hlaupareikninginn.
3. Gegn innheimtu og ábyrgðum.

II. Greiðslutilkynningum frá erl. bönkum fylgdu ekki aðrar skýringar en þær, að stundum var tilgreint „invoice no.“ og í sumum tilfellum var tilgreint, fyrir hvern hinn erl. banki væri að greiða.

Tékkum þeim, sem F. J. sendi Útvegsbankanum með beiðni um, að þeir yrðu keyptir og lagðir inn á hlaupareikninginn, fylgdu yfirleitt aðeins skýringar almenns eðlis, s. s. „fyrir afurðir“, „upp í saltfisk“, „upp í skreið“ o. s. frv. Útvegsbankinn hafði því engar öruggar upplýsingar um það, hvaða greiðslur væru fyrir afurðir. Hins vegar var yfirleitt litið svo á, að greiðslur erl. frá væru fyrir afurðir. Ekki hafa fundizt neinar greiðslur erl. frá, sem starfsmenn bankans hafa vissu fyrir, að séu ekki fyrir afurðir. Þegar greiðslur bárust erl. frá skv. lið I 3 hér að framan, hafði bankinn vitneskju um það, að um afurðir væri að ræða.

III. Ekki verður séð, að greiðslur hafi borizt frá innlendum aðilum, aðrar en þær, sem getið er um undir I.

IV. Með bréfi, dags. 21. október 1966, sendi Friðrik Jörgensen Útvegsbankanum tékka að upphæð £ 46.000.0.0. Andvirði þessa tékka var fært til tekna á hlr. 4895 þann 27. október með kr. 5.514.480.00.

Með bréfi, dags. 27. október 1966, sendi Friðrik Útvegsbankanum tékka að upphæð £ 30.000.0.0. Andvirði hans, kr. 3.596.400.00, var fært til tekna þann 2. nóvember á hlr. 4895.

Ekki er nú mögulegt að sjá, hver var útgefandi þessara tékka, en þeir voru báðir stílaðir á Yorkhire Bank Ltd., sjá meðfylgjandi ljósrit.

V. Bankinn krafðist ekki skilagreinar frá Friðrik Jörgensen um ráðstöfun hans á þeim 15%, sem hann fékk til frjálsrar ráðstöfunar.

VI. Vextir, sem færðir voru til tekna á hlr. 4895, voru Friðrik Jörgensen til frjálsrar ráðstöfunar. Athugasemdir þessar eru byggðar á upplýsingum starfsmanna bréfritunar- og sjávarútvegs-lánadeildar bankans, ýmist gefnar eftir minni þessara starfsmanna eða eftir athugun á fylgiskjölum frá árinu 1966“.

Friðrik Jörgensen hefur gefið skýrslu hér fyrir dóminum þann 17. apríl s.l. Eftir því sem hann mundi bezt, komu allar greiðslur fyrir afurðir, sem hann hafði í umboðssölu, inn á hlaupareikning nr. 4895 í Útvegsbankanum og án tillits til þess, hvort afurðirnar höfðu verið veðsettar eða ekki. Í vissum tilvikum kvað hann þó hafa verið undantekningar frá þessari reglu, t. d. er varðaði söltuð hrogn, óveðsett, og hafi andvirði fyrir slíkar afurðir stundum farið inn á frjálsan hlaupareikning.

Vitni þetta kvaðst í sumum tilvikum hafa verið eigandi hinna útfluttu afurða. Andvirði fyrir slíkar afurðir hafi komið inn á hlaupareikning nr. 4895 við Útvegsbankann í þeim tilvikum, þegar afurðir þessar voru veðsettar. Hafi það sjálft ráðstafað því, að uppfylltum venjulegum skilyrðum.

Vitnið sagði, að samkvæmt þessu hefðu einungis farið peningar fyrir afurðir inn á hlaupareikning nr. 4895 við Útvegsbankann. Umboðslaun, endurgreiddur kostnaður o. fl. hefði hins vegar verið lagt inn á hlaupareikning til frjálsrar ráðstöfunar.

Varðandi greiðslu fyrirtækisins Chemical and Feeds Ltd. á £ 76.000 sagði vitnið, að þar hefði verið um að ræða fyrirframgreiðslu fyrir væntanlegar afurðir. Af öðrum skjölum málsins sést, að afurðir þessar hafa þó aldrei verið sendar til nefnds fyrirtækis og að fyrirtæki þetta hefur lýst kröfu í þrotabú Friðriks Jörgensens fyrir nokkru hærri fjárhæð en að framan greinir.

Varðandi greiðslu frá Chemical and Feeds Ltd. sagði vitnið, að fyrri greiðslur frá framangreindu fyrirtæki hefðu ekki í öllum tilvikum verið hreinar greiðslur fyrir vörusendingar eða fyrirframgreiðslur fyrir vörusendingar, heldur andvirði vörusendinga að frádregnum skaðabótum út af fyrri sendingum.

## 3.0.

3.1. Dómkröfur stefnanda eru á því reistar, að stefnandi hafi verið ásamt sjö öðrum framleiðendum eigandi að skreiðinni og að þessi eignarréttur hafi haldizt áfram og færzt yfir á andvirðið, eftir að skreiðin var send til Khushals Ltd. Friðrik Jörgensen hafi eingöngu verið söluumboðsmaður framleiðenda, enda hafi hann fengið 2% umboðslaun fyrir störf sín og farmurinn aldrei farið á hans nafn í skipsskjölum. Andvirðið hafi heldur aldrei farið í gegnum hans hendur, heldur hafi það verið sent beint frá banka kaupandans í London til Útvegsbankans, sem hafi síðan lagt það inn á sérstakan reikning, svonefndan „bundinn afurðalánareikning“. Um þennan reikning hafi gilt sérstakar reglur, sem takmörkuðu rétt Friðriks Jörgensens til þess að gefa út ávísun á reikninginn. Þannig hafi hann aðeins mátt greiða af reikningnum með ávísunum stíluðum á banka og aðeins til greiðslu á andvirði afurða, enda hafi allar greiðslur fyrir útfluttar og veðsettar afurðir átt að ganga inn á reikninginn.

Stefnandi bendir á, að þrátt fyrir það, að Friðrik Jörgensen hafi brotið stórlega gegn skyldum sínum um meðferð þessa reiknings og eytt á ólögmatan hátt þeim tveim greiðslum fyrir farminn úr Rangá, sem hafi borizt inn á reikninginn þann 7. desember 1966 og 19. janúar 1967, þá telji hann, að réttur framleiðenda til að fá greiðsluna, sem hafi borizt inn á reikninginn þann 3. febrúar 1967, sé óskertur, enda telur stefnandi samkvæmt framansögðu sig eiga hlutbundinn rétt yfir fé þessu.

Stefnandi kveður kröfu sína um 7% ársvexti á því reista, að eftir að stefndi hafi lokað hlaupareikningnum, þá sé hann ekki lengur reikningur með 2% ársvöxtum, heldur sparisjóðsreikningur, sem beri 7% ársvexti. Til vara krefst þó stefnandi 2% ársvaxta.

3.2. Stefndi hefur gert þá grein fyrir kröfum sínum, að bú Friðriks Jörgensens hafi verið tekið til skiptameðferðar sem gjaldþrota hinn 14. apríl 1967, og sé skiptum enn eigi lokið. Kveðst stefndi hafa átt kröfur á Friðrik Jörgensen og lýst þeim í búið, en enn sé ekki ljóst, hvort þessar kröfur á hendur búinu sæti andmælum.

Á meðan svo sé, kveðst stefndi geyma fé það, sem nú sé inni á áðurgreindum hlaupareikningi nr. 4895 við Útvegsbanka Íslands, í umboði þrotabús Friðriks Jörgensens og með samþykki þess.

Stefndi telur sér að vísu heimilt, að vissum skilyrðum fullnægðum, að skuldajafna kröfum sínum á hendur þrotabúinu við

hlaupareikningsinnstæðuna, en telur það þó ekki því til fyrirstöðu, að geymslu sé hagað með þeim hætti, sem að framan er lýst.

Í samræmi við framanritað telur stefndi, að hann sé ekki réttur aðili máls þessa, heldur hefði stefnandi átt að beina kröfum sínum á hendur þrotabúi Friðriks Jörgensens. Af þessum sökum krefst stefndi sýknu vegna aðildarskorts.

Að gefnu tilefni frá dóminum hefur stefndi lýst því yfir, að hann vilji eigi bera fyrir sig aðrar málsástæður heldur en þær, sem að framan er lýst.

3.3. Sjónarmið réttargæzlustefnda er það sama og stefnda að því leyti, að réttargæzlustefndi telur sig vera eiganda fjárins, og að stefndi fari með geymslu þess í umboði þrotabús Friðriks Jörgensens. Segir í greinargerð réttargæzlustefnda, að skiptaráðandi hafi að vísu enn eigi krafizt þess að fá féð afhent, þar sem féð sé hvergi betur geymt en í viðkomandi banka. Að vísu hafi Útvegsbankinn lýst kröfu í þrotabúi Friðriks Jörgensens til skiptaréttarins, en ekki sett fram formlega kröfu til skuldajafnaðar við innstæðu þá, sem á fyrrgreindum hlaupareikningi standi, en það sé skiptaréttarins, og hans eins, að taka afstöðu til þess, hvort um skuldajöfnuð kunni að vera að tefla.

Í hinum munnlega málflutningi sýndi réttargæzlustefndi fram á það sjónarmið sitt, að andvirði þeirrar vöru, sem Friðrik Jörgensen hafði selt sem umboðsmaður sóknaraðilja, hafi aldrei verið sérgreint, hvorki í vörzlum hans né á hinum „bundna“ reikningi í Útvegsbankanum, enda hafi komið greinilega í ljós, að á reikning þennan hafi verið greiddar ýmsar fjárhæðir, sem ekki geti talizt geymslufé fyrir einstaka aðilja, og að innstæða á reikningnum hafi tíðum ekki nægt til að greiða andvirði þeirra afurða, sem lagt hafi verið inn á hann.

#### 4.0.

4.1. Af gögnum varnaraðilja og málflutningi hans kemur ótvírátt fram, að hann hyggst, að vissum skilyrðum fullnægðum, skuldajafna vissum kröfum sínum við fjárhæð þá, sem nú stendur inni á hlaupareikningi nr. 4895 við Útvegsbanka Íslands.

Yfirlýsing stefnda þess efnis, að hann fari með vörzlur fjár þess, sem nú stendur inni á ofangreindum hlaupareikningi, í umboði þrotabúsins, verður að skilja með þeim fyrirvara, sem felst í framangreindu.

Vörzlur stefnda á fjárhæð þeirri, sem stendur á hlaupareikn-

ingnum, eru því með þeim hætti, að málssókn þessari er rétti-lega beint að honum.

Af því leiðir, að krafa stefnda um sýknu vegna aðildarskorts verður eigi tekin til greina.

4.2. Stefndi hefur eigi viljað bera fyrir sig aðra málsástæðu til sýknu en að um aðildarskort hafi verið að ræða. Engu að síður er ekki unnt að taka stefnukröfuna til greina, nema hún hafi næga lagastoð. Því verður að taka málsástæður þær til meðferðar, sem stefnandi byggir kröfur sínar á.

Samkvæmt því, sem upplýst er í málinu, skyldi andvirði þeirra sjávarafurða, sem Friðrik Jörgensen seldi eða sá um sölu á, lagt inn á umræddan hlaupareikning nr. 4895, og fóru ekki aðrar greiðslur inn á þann reikning. Frá því hafa þó komið fram þessar undantekningar:

a. Í sumum tilvikum t. d., en þá fór andvirðið inn á frjálsan hlaupareikning, t. d. andvirði saltaðra hroгна, sem ekki hvíldu veðbönd á.

b. Andvirði óveðsettra afurða, sem Friðrik Jörgensen átti sjálfur.

c. Fyrirframgreiðsla afurða að fjárhæð £ 76.000 frá Chemical and Feeds Ltd, en afurðir voru ekki sendar upp í nefnda greiðslu.

d. Frá greiðslum þeim, sem bárust inn á hlaupareikninginn, virðast stundum hafa verið greiddar skaðabætur, sem Friðrik Jörgensen taldi sig bera ábyrgð á.

e. Frá greiðslum þeim, sem bárust inn á hinn „bundna“ reikning, voru dregin umboðslaun til Friðriks Jörgensens, endurgreiddur kostnaður o. fl., alls um 15%. Voru þær fjárhæðir, sem bárust inn á hinn „bundna“ reikning, færðar á sérstakan reikning Friðriks Jörgensens honum til frjálsrar ráðstöfunar. Kostnaður þessi var ekki gerður upp eftir á, eins og þó var áskilið í samkomulagi því um greiðsluhætti veðsettra útflutningsafurða, sem rakið var í 2.2.

Það er því ljóst af því, að inn á hinn „bundna hlaupareikning“ hafa bæði borizt greiðslur fyrir afurðir, sem Friðrik Jörgensen hafði í umboðssölu, og einnig fyrir veðsettar afurðir, sem Friðrik Jörgensen átti sjálfur.

Bú Friðriks Jörgensens var tekið til gjaldprotaskipta 14. apríl 1967. Greiðsla sú, sem stefnandi gerir hlutfallslega kröfu til (ásamt 7 öðrum framleiðendum) barst inn á hinn „bundna hlaupareikning“ 3. febrúar 1967.

Ef viðurkenndur væri réttur stefnanda til að fá greiðslu af umræddum hlaupareikningi á stefnufjárhæðinni, leiddi það til

lakari réttarstöðu aðilja, sem telja til skuldar á hendur þrotabúi Friðriks Jörgensens, m. a. þeirra, sem áttu sams konar eða sambærileg viðskipti við Friðrik Jörgensen og stefnandi.

Ekki verður séð, að Friðrik Jörgensen hafi verið skylt samkvæmt samningum sínum við stefnanda eða á annan hátt að halda söluandvirði afurða aðgreindu. Var greiðslum inn á umræddan hlaupareikning og þannig háttað, að eigi bárust aðeins inn á reikninginn söluandvirði sjávarafurða, sem Friðrik Jörgensen hafði í umboðssölu, heldur einnig greiðsla fyrir afurðir, sem hann átti sjálfur, og í einu tilvik a. m. k. fyrirframgreiðslur kaupanda vegna afurða, sem Friðrik ætlaði að útvega. Fékk Friðrik Jörgensen, að uppfylltum venjulegum skilyrðum, greitt fé af reikningi þessum til eigin ráðstöfunar. Af þessum sökum og að öðru leyti með tilliti til framangreindra hlaupareikningsviðskipta verður ekki fallizt á, að söluandvirði sjávarafurða, sem Friðrik hafði í umboðssölu, hafi getað talizt sérgreint á umræddum hlaupareikningi eða í viðskiptaveltu Friðriks yfirleitt.

Samkvæmt því, sem að framan hefur verið rakið, verður ekki talið, að stefnandi geti gert kröfu til að fá greiðslu af umræddum hlaupareikningi utan skuldaraðar og óháð gjaldþrotaskiptum á búi Friðriks Jörgensens. Ber því að sýkna stefnda af kröfum stefnanda í máli þessu, en eftir atvikum þykir rétt, að málskostnaður falli niður.

Dóm þennan kváðu upp Stefán M. Stefánsson, settur borgardómari, og meðdómendurnir Gaukur Jörundsson prófessor og Bjarni Jónsson hagfræðingur.

#### Dómsorð:

Stefndi, Útvegsbanki Íslands, skal vera sýkn af kröfum stefnanda, Jóns Ingiberssonar, í máli þessu.

Málskostnaður falli niður.